

"Nationell hyllning och stöd till Röda Korset"

Kring Einar Forseths förslag 1965 till frimärke över drottning Louise

av Thorsten Sandberg

Tidigt på morgonen torsdagen den 4 mars 1965 förs Sveriges drottning Louise i ambulans från Drottningholms slott in till Sankt Görans sjukhus på Kungsholmen. När hennes make kung Gustav VI Adolf en kort stund senare anländer till sjukhuset är läkarna klara med diagnosen. Drottningen har drabbats av en blodpropp i stora kroppspulsådern.

Förste livmedikus Ulf Nordwall, kungens och drottningens egen läkare, och överläkaren i kirurgi vid Sankt Görans Oscar Schuberth beslutar att tillkalla professor Clarence Crafoord som är landets främste specialist på de stora kärlens kirurgi. En omedelbar operation är nödvändig.

Vid halv niotiden börjar den sex timmar långa operationen som utförs av professor Crafoord och hans läkarteam från Karolinska sjukhusets thoraxklinik. Efter operationen utfärdar Gustav VI Adolf tillsammans med läkarteamet en kommuniké. Drottning Louises sjukdom anges som allvarlig men tillståndet är efter omständigheterna tillfredsställande.

Efter operationen är drottningen så svag att hennes krafter egentligen inte räcker till att tala. Hela torsdagen uppehåller sig kungen på sjukhuset tillsammans med prins Bertil. Under eftermiddagen försämras drottningens tillstånd något och en ökad trötthet inträder.

Genom koncisa läkarbulletiner och förtäta rapporter i tidningar och radio hålls svenska folket hela tiden underrättat om situationen för drottningen.

THORSTEN SANDBERG, född 1952, är redaktör vid Postgirots informationsavdelning. Han blev fil kand 1977, med historia och konstvetenskap som huvudämnen, och var under åren 1979 till 1991 verksam vid Posten Frimärkens utvecklings-, marknads- och informationsavdelningar.

Den enda person som får besöka drottning Louise under fredagen är kungen. Samma dag anländer Danmarks drottning Ingrid från Köpenhamn för att bistå sin far. Vid kungens sida ute på Drottningholm finns även hans bror prins Wilhelm och drottning Louises äldre syster prinsessan Alice av Grekland, mor till prins Philip och svärmor till drottning Elizabeth II av Storbritannien.

Under lördagen blir läkarbulletinerna från Sankt Görans sjukhus allvarligt oroande. Drottningens krafter börjar avta. Kungen själv insjuknar i förkylning med feber och läkarna anbefaller monarken att vila. Ett besök på sjukhuset denna dag är därför otänkbart. Läkarna ger kungen rådet att inta viloläge även under söndagen den 7 mars.

Klockan 11.20 anländer ett alarmerande budskap till Drottningholm och kungen beger sig skyndsamt till Sankt Görans åtföljd av sin förste hovmarskalk, amiral Stig H:son-Ericson. Kung Gustav VI Adolf hinner tillbringa en halv timme vid sin gemäls dödsbädd innan slutet kommer klockan 12.10. Närvarande är också prinsessan Alice av Grekland, drottning Ingrid av Danmark, prins Bertil, prinsessan Sibylla och greve Sigvard Bernadotte.

Kung Gustav VI Adolf (1882–1973) och drottning Louise (1889–1965). Foto Bergne Porträttstudio. Bilden tillhör Bernadottebiblioteket på Kungliga slottet, Stockholm.

Den officiella kommunikén om drottning Louises bortgång utfärdas samma dag av förste livmedikus Ulf Nordwall. Kommunikén avslutas med orden: "Drottningen har under hela sin sjukdomstid visat osedvanlig tapperhet". Till prins Bertil säger docent Oscar Schuberth: "Jag har ytterst sällan sett en patient som visat ett sådant mod som drottningen".

Möten med kungligheter

Underrättelsen om drottning Louises död går snart via etermedia ut till hela svenska folket.

En av dem som nås av beskedet är konstnären och professorn Einar Forseth. Under eftermiddagen eller kvällen den 7 mars sätter han sig ner vid skrivbordet i Ålstensvillan, någon mil från Sankt Görans sjukhus, och börjar formulera ett brev till Postverkets generaldirektör Nils Hörjel. Brevet innehåller ett förslag till minnesfrimärke över drottning Louise.

Forseth var en av vårt lands mest namnkunniga konstnärer. Han var också en framstående frimärksformgivare och upphovsman till flera av 1900-talets klassiska märken. Re-

dan 1919 inbjuds han av generaldirektör Julius Juhlin att komma med förslag till ett nytt bruksfrimärke. Ytterligare tre konstnärer – Axel Törneman, Torsten Schonberg och Yngve Berg – inbjuds samtidigt att sända in skisser.

Forseths förslag "Lejon med klot och tre kronor" antas av Generalpoststyrelsen och motivet ges ut i de fyra valörerna 5 öre, 10 öre, 25 öre och 30 öre mellan åren 1920 och 1934. År 1921 utkommer hans första frimärken med porträtt av en kunglig person, en historisk kunglig person nämligen Gustav Vasa.

I slutet av 1940-talet formger Einar Forseth två kungliga jubileumsserier. Dels serien i tre valörer till Gustav V:s 40-årsjubileum som regent 1947, dels tre frimärken vilka utges på kungens 90-årsdag den 16 juni året därpå.

Inför arbetet med den första jubileumsserien 1947 gör Einar Forseth en mängd skisser av Gustav V. Han får möjlighet att följa kungen i hans dagliga gärning som monark och statschef, samt som privatman både på Drottningholms slott och det kungliga sommarslottet Solliden på Öland. Forseths av kungen signerade och godkända porträttsskiss till frimärksserien avbildas i pressen ett par veckor före jubileet den 8 december. Med utgångspunkt från skissmaterialet utför också konstnären en litografi, av vilken ett antal exemplar skänkts till Rädde Barnen och Europahjälpen.

Redan på midsommarafton 1923 blir Einar Forseth dock känd av en större allmänhet. Då invigs Stockholms stadshus och festsalen Gyllene salen. Den 30-årige konstnären har täckt väggarna med mosaik, figurer och ornamentik mot en bakgrund av guldmosaik. Gyllene salen strålar av närmast österländsk prakt och kritikerkåren, främst den utländska, är imponerad.

Många står dock oförstående inför Forseths verk. Kritiken riktar främst in sig mot ena gavelväggens stora mosaik Mälar-

drottningen, och hennes stora ögon. Men Stadshusets arkitekt Ragnar Östberg ger på olika sätt sitt stöd till konstnären.

När arkitekten under senhösten 1923 visar Stadshuset för det nygifta kronprinsparet Gustaf Adolf och Louise ber han Einar Forseth vara med, och det är förmodligen första gången konstnären möter kronprinsessan. I anslutning till det kungliga besöket säger Ragnar Östberg: "Hör du Forseth vilket förutseende du haft, när du skapade din förnämliga och vackra Mälardrottning och gjorde hennes stora ögon lika vackra som vår blivande drottning!"

Skälen till frimärksförslaget

Söndagen den 7 mars 1965 – mer än fyra decennier senare – löper många trådar samman. Vid sitt skrivbord avslutar Einar Forseth brevet till generaldirektör Nils Hörjel. Förslaget till minnesfrimärke över den samma dag bortgångna drottning Louise av Sverige är klart. Inom elva dagar är också idéskisser utarbetade och presenterade.

Brevet anländer måndagen den 8 eller tisdagen den 9 mars till Postverkets huvudkontor. Nils Hörjel läser texten som inleds med en påminnelse om tidigare frimärksupdrag åt Postverket. Men konstnären uppmärksammar också generaldirektören på ett tidigare förslag till frimärke med porträtt av drottning Louise:

"Som gammal medarbetare med frimärken åt Postverket ber undertecknad att få återkomma med ett av mig tidigare framlagt förslag om utgivande av ett franco-tecken med porträtt-bild av vår i dagarna avlidna Drottning Louise".

Det tidigare förslaget lades enligt Forseth fram för en av Postverkets avdelningschefer, samt *"även till andra intresserade"*. Konstnären får dock vid detta tillfälle ett negativt besked. . . . *det har meddelats mig att vissa bestämmelser i Postverkets franco-teckenförfordningar hittills hindrat förverkligandet av ett dylikt önskemål."* Troligtvis avser Einar

Forseth den regel som säger att inga andra levande personer än regenten får avbildas på svenska frimärken.

Anledningen till detta frimärksförslag ". . . är den stora betydelse och uppskattning Hennes Majestät Drottningens insatser och gärning i humanitetens och barmhärtighetens tjänst, som väckt allas stora aktning och tacksamhet."

Einar Forseth återkommer till detta tema i sitt nya förslag, och förstärker bandet mellan drottning Louise och hennes gärning: "När nu drottningens bortgång ger oss ett sista tillfälle att visa Hennes Majestät vår aktning och sorg vore det lämpligt med ett minnes-märke som en nationell hyllning samtidigt som vi därvid kan stödja en verksamhet som var Drottningens hjärteangelägenhet, vårt svenska Röda Kors, till vars förmån frimärks-förslaget avses att stödja. Särskilt lämpligt är en utgåva just nu, då Röda Korset i år firar ett betydelsefullt jubileum."

Organisationen fyller 1965 hundra år. Den 24 maj 1865 konstitueras nämligen "Föreningen för frivillig vård af sårade och sjuke i fält" med kung Oskar II som ordförande. Namnet ändras 1886 till Svenska föreningen Röda Korset och får 1915 sitt nuvarande namn, Svenska Röda Korset.

"Jag är en gammal sjuksköterska"

Vid sin död är drottning Louise hedersordförande i Röda Korsets styrelse. Men hon är också engagerad i andra verksamheter med humanitet och vård som centrala uppgifter. Drottningen är således hedersordförande i styrelserna för Sophiahemmet och Eugeniahemmet, samt beskyddare för Kronprinsessan Lovisas barnsjukhus. Och hon är sakkunnig. "Tänk på att jag är en gammal sjuksköterska", är ett uttryck drottningen ofta använder under sjukbesök ute i landet på Eriksgatorna med kung Gustav VI Adolf.

Hennes erfarenheter som sjuksköterska vinnas under svårast tänkbara omständigheter: vid de franska slagfälten under första världs-

Mellan 1915 och 1917 tjänstgör prinsessan Louise av Battenberg som sjuksköterska vid krigssjukhus i Frankrike, och någon gång under denna period tas detta fotografi. Louises insatser leder till att hon belönas med bl a engelska Röda Korsets medalj. Bilden tillhör Bernadottebiblioteket på Kungliga slottet, Stockholm.

kriget. Prinsessan Louise av Battenberg – som hennes familjenamn lyder fram till 1 juli 1917 då ett dekret om anglisering av samtliga engelska kungligheter med tyska namn tvingar släkten att byta till Mountbatten – beslutar i början av 1915 att söka sig från hjälparbetet på den engelska hemmafronten till den militära fronten på kontinenten.

Med sin uppoffrande läggning och styrkan i sin andliga utrustning känner Louise, yngsta dotter till prins Louis av Battenberg som sedan 1912 innehar engelska flottans högsta ämbete förste sjölord, att hennes plats är på ett krigssjukhus. Hennes kunskaper i tyska och franska är en stor fördel i sammanhanget. Så snart beslutet är fattat vänder hon sig till mrs

Beryl Oliver vid Röda Korset, högsta chef för över 20 000 frivilliga kvinnor som utbildats i krigssjukvård.

Louise går en utbildning och sänds i mars 1915 till ett franskt militärsjukhus i staden Nevers vid Loire. Sjukhuset drivs med privata medel från en amerikanska, hustru till Robert Bliss som är Förenta Staternas minister i Stockholm under åren 1923–1927. Prinsessan Louise har ingen stark konsitution, men hon är seg och arbetar lika hårt som sina kamrater.

Sjukhuset i Nevers är inte det enda som prinsessan tjänstgör vid under tiden 1915 till 1917. Från Nevers kommer hon till ett krigssjukhus för långvarigt skadade, beläget nära Montpellier. Louises insatser gör att hon belönas med brittiska krigsmedaljen och Victorymedaljen, engelska Röda Korsets medalj och Medaille de la reconnaissance française.

Einar Forseths förslag att knyta förslaget till minnesfrimärke över drottning Louise till Röda Korset är således synnerligen väl funnet. Han avslutar sitt brev daterat 7 mars 1965 med en antydning om eget bidrag till Röda Korsets verksamhet: *"Skulle Post-styrelsen eventuellt giva mig förtroendet och möjligheten att som yrkesman få bidra till utformningen av ett sådant märke vore det för mig en heder att få lämna huvudparten av mitt arbets-arvode till tjänst för detta behjärtansvärda ändamål."*

Konstnären söker brett stöd

När Nils Hörjel är klar med genomläsningen överlämnas brevet till överintendent Stig Granström, chef för Postverkets driftbyrå till vilken frimäksavdelningen hör.

Konstnären är dock osäker om brevet till Postverkets högste företrädare generaldirektör Nils Hörjel är tillräckligt för att vinna gehör för sitt förslag. Forseth talar med svenska Röda Korset, där han enligt egen utsago röner gensvar, och han för även fram sitt förslag till hovmarskalk Wetter. Denne avböjer dock att tillfråga Gustav VI Adolf med

motiveringen att kungen borde besparas frågor av denna art så nära drottningens bortgång.

Men Einar Forseth skriver också ett brev till Hörjels företrädare Erik Swartling, pensionerad efter nästan två decennier som generaldirektör och bosatt i Bromma. Brevet är daterat den 8 mars 1965 och som bilaga följer en kopia av brevet till Nils Hörjel.

Brevet till Swartling inleds med Forseths antydning om den inbjudan han och två andra konstnärer erhållit att utforma förslag till ett frimärke till 100-årsminnet av ärkebiskop Nathan Söderbloms födelse 1866. (Uppdraget att formge frimärket går sedermera till Stig Åsberg.)

Härefter övergår Forseth till det egentliga skälet för kontakten med Erik Swartling. Han har nämligen erfarit att *"Ni Herr Generaldirektör genom personliga kontakter, i likhet med mig, hyser en synnerligen varm beundran och tillgiven aktning för vår i dagarna avlidna Drottning Louise, som jag också haft den stora förmånen att närmare lära känna"*.

Drottningen är beskyddare för en utställning i London under maj 1956 där Einar Forseth visar skisser till bland annat arbeten i glasmosaik. På framsidan till katalogen framgår att *"Under the graceful patronage of her Royal Majesty the Queen Louise of Sweden. An exhibition of work of Einar Forseth, Stockholm. Drawings and cartoons of stained glass mosaics and tapestries"*.

Konstnären berättar avslutningsvis i sitt brev till Swartling att *"... jag har tagit mig friheten att till Edert gamla ämbetsverk inlämna ett förslag som framgår av min här närslutna copia och som därför rent personligt kan intressera Eder. Även om jag tack vare vissa omständigheter inte varit 'persona grata' hos Post-styrelsen (tex tack vare vissa s k sackexperts subjektiva värderingar) så kan ju mitt förslag vara av stort intresse och värt ett positivt stöd. Därför har jag velat sända Eder detta förslag"*.

Drottning Louises jordfästning äger rum i

Konstnären och professorn Einar Forseth (1892–1988) framför sin bostad i Ålsten.

Foto: Herbert Backofen.

Bilden tillhör konstnärens son, civilingenjör Lars-Einar Forseth, Stockholm.

Storkyrkan lördagen den 13 mars och officiant är ärkebiskop Gunnar Hultgren, assisterad av överhovpredikanten. Medlemmar från Europas samtliga kungahus närvarar, med de fyra kungarna Gustav VI Adolf, Fredrik IX av Danmark, Olav V av Norge och Konstantin av Grekland i spetsen. Lady Pamela Hicks representerar släkten Mountbatten och främst sin far Lord Louis, Earl Mountbatten of Burma, som på grund av sina plikter som brittisk överbefälhavare är förhindrad att övervara sin systers jordfästning

En av de långväga gästerna är mrs Bliss, vars vänskap med drottningen går tillbaka till tiden för första världskriget och hennes fältsjukhus i franska Nevers där Louise tjänstgör 1915.

Brittiska och svenska flaggorna är svepta kring drottningens kista och ovanpå denna är drottning Lovisa Ulrikas begravningskrona från 1782 placerad. Jordfästningsceremonien

följer i detalj det program drottningen själv gjort upp. Inga personliga ord yttras utöver de bibelord om tacksamhet som läses. Efter jordfästningen bärs kistan av åtta matroser till katarfalken som för drottning Louises stoft till den sista viloplatsen på Kungliga begravningsplatsen vid Haga.

Idéskisserna presenteras

Torsdagen den 18 mars besöker Einar Forseth på egen begäran Postverkets huvudkontor och träffar en tjänsteman, oklart vem, som efter besöket upprättar en promemoria. Konstnären demonstrerar först några förslag till Nathan Söderblom-frimärke, och går sedan över till sitt tio dagar gamla förslag till minnesfrimärke över drottning Louise.

För att påskynda och underlätta en eventuell frimärksutgivning presenterar Einar Forseth *"ett antal skisser, som alla byggde på en*

1865-1965 ÅT MINNET SVERIGE

Den 18 mars 1965 överlämnar Einar Forseth vid ett personligt besök på Postverkets huvudkontor två idéskisser till minnesfrimärke över drottning Louise. Skisserna finns på Postmuseum, Stockholm.

bild av drottningen jämte ett rött kors, markerande drottningens insats för Röda Kors-verksamheten". Två signerade och daterade idéskisser samt en konturteckning finns bevarade.

Den ena idéskissen är i liggande format, med drottningens porträtt i högerprofil placerat i vänster del av bilden. Bildelementen i övrigt är tre kronor liggande på rad över Röda Korsets symbol. De typografiska elementen är DROTTNING LOUISE stående vertikalt mot märkets vänsterkant, SVERIGE och valören 50 (öre) liggande mot underkanten, samt till höger om ansiktet SVENSKA RÖDA KORSET HUNDRAÅRS JUBILEUM 1865–1965.

Idéskiss nummer två är mer genomarbetad och ligger därför närmare ett färdigt original än den första idéskissen. Einar Forseth har dessutom förminskat bilden till frimärksformat för att testa hållbarheten i skissen. Denna idéskiss är i stående format, med drottning Louises porträtt i högerprofil placerat i bildens centrum. De tre kronorna återfinns även i denna skiss, men är placerade två över en.

Röda Korsets symbol återfinns nära bildens nedre högra hörn.

Typografiskt går konstnären i denna skiss något längre än i föregående. Han lägger också in en karakteristik av drottningen med orden VARMHJÄRTAD RÖDA KORSET BE-SKYDDARE. Övriga typografiska element är ÅT MINNET, DROTTNING LOUISE och SVENSKA RÖDA KORSET. De bägge årtalen som innefattar Röda korsets hundra-åriga verksamhet i Sverige har tudelade placerats i de fyra korsarmarna. Landsnamnet SVERIGE åtföljs i denna idéskiss inte av någon valör.

"Forseth är mycket ivrig för sin idé", skriver promemorians författare som till konstnären framför att "någon bedömning av frågan ännu inte skett och att jag för g(d) (generaldirektör Nils Hörjel) och vår d(d) (driftdirektören, överintendent Stig Granström) framhållit att vi icke hade någon möjlighet att få med ett sådant frimärke i 1965 års produktion. Jag nämnde som exempel belastningen på vår stämpeltillverkning".

Einar Forseth undrar då om det är möjligt

att offentliggöra att Postverket har för avsikt att påbörja arbetet med ett nytt frimärke till minne av drottning Louise för utgivning under år 1966. Konstnären får ett negativt svar och posttjänstemannen får en känsla av "att han förstod svårigheten att få igenom idén. Sedan vi samspråkade om olika principer för frimärksutformning skildes vi i en god sinnesstämning".

Den 7 augusti 1972 fyllde Einar Forseth 80 år. Månaden före öppnar Postmuseum en utställning till frimärkstecknaren Forseths ära. Samtliga utförda frimärken finns med, liksom en av idéskisserna till det aldrig utgivna minnesfrimärket över drottning Louise av Sverige.

Källor

Postens centralarkiv

Brev, daterat den 7 mars 1965, från Einar Forseth till generaldirektör Nils Hörjel, Kungl. Generalpoststyrelsen. (Sign. I b 396/64; frimärksärendet Nathan Söderblom 100 år).

Brev, daterat den 8 mars 1965, från Einar Forseth till Postverkets förre generaldirektör Erik Swartling, Bromma. (Generaldirektör Erik Swartlings arkiv).

Samtal (18 mars 1965) med professor Einar Forseth. Odaterad och osignerad promemoria.

(Sign. I b 396/64; frimärksärendet Nathan Söderblom 100 år). – Artikelförfattaren har försökt nå klarhet i vem som skrivit promemorian. Kontakter med förre generaldirektören Nils Hörjel, förre överintendenten Stig Granström och förre chefen för PFA Postens Frimärksavdelning Per Påå har dock inte givit svaret.

Postmuseum

Einar Forseths två förslagsskisser till minnesfrimärke över drottning Louise.

Einar Forseths konturteckning efter Ateljé Jaegers fotografi av drottning Louise inför Riksdagens högtidliga öppnande 1953.

Litteratur

Böhn-Jullander, Ingrid: *Einar Forseth. En bok om en konstnär och hans verk*. Monografier utgivna av Stockholms kommun, 46. Borås 1982.

Ett folk på marsch 1960–1977. En bokfilm. Red. Per-Erik Lindorm. Stockholm 1978.

Fjellman, Margit: *Drottning Louise. En biografi*. Stockholm 1965.

Stammtafeln zur Geschichte der Europäischen Staaten. Band III. Red. Frank Baron Freytag von Loringhoven. Marburg 1970.